

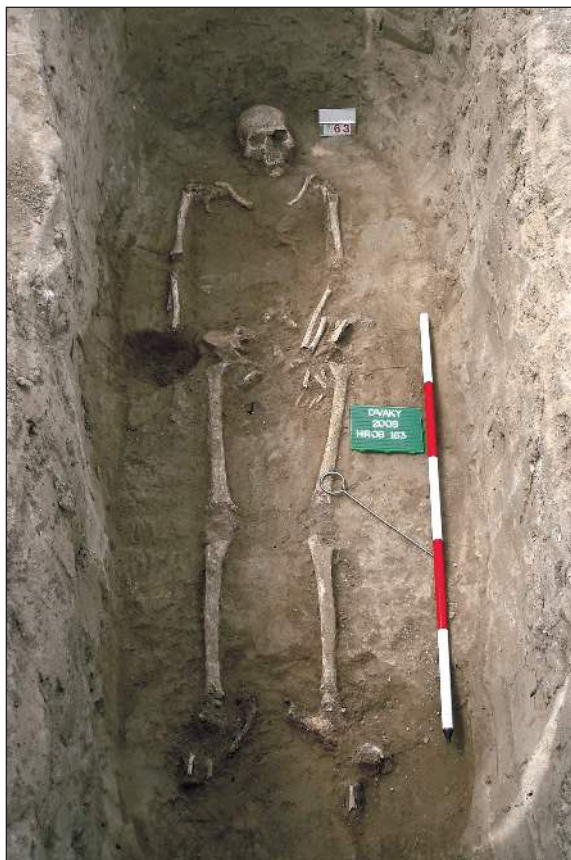
Experimentální rekonstrukce upínání ostruhy z 9. století

Nález hrobu z 9. stol. s ostruhami byl impulzem pro experimentální ověření upínání ostruhy k obuvi.

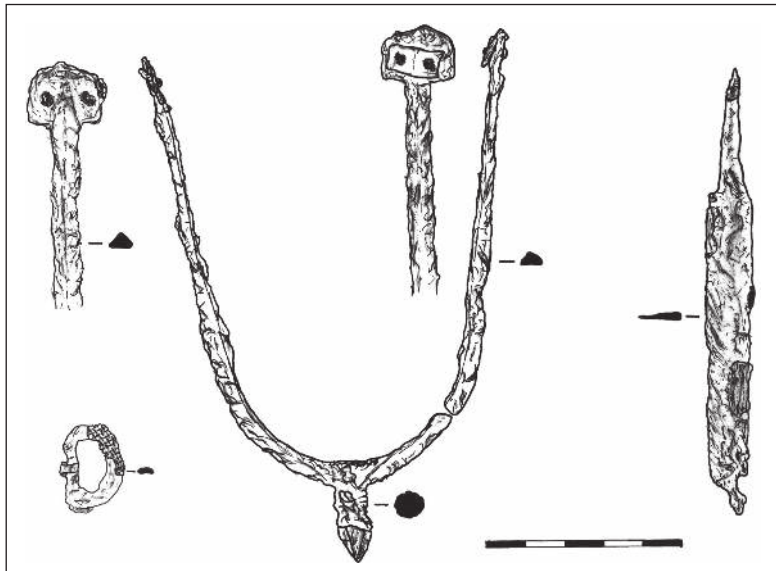
■ Josef UNGER
Ústav antropologie,
Masarykova univerzita Brno

Školní antropologicko-archeologický výzkum pohřebiště z 9. a 11. stol. v trati „Padělky za humny“ u Divák (okr. Břeclav) probíhá od roku 2000. Dosavadní výsledky svědčí o tom, že se jednalo o pohřebiště, kde ukládali své zemřelé příslušníci venkovské komunity, čemuž odpovídá i charakter nálezů. Teprve roku 2008 se podařilo objevit první hrob vybavený ostruhami (číslo hrobu 163).

Hrobová jáma obdélníkového půdorysu o rozměrech 2,70 × 0,90 m, hloubka od povrchu 120 cm.

■ Obr. 1 Diváky – Padělky za humny, hrob 163 (foto J. Unger).

■ Obr. 2 Diváky – Padělky za humny, nálezy z hrobu 163 (nůž, ostruha, přezka, kresba M. Šodek)

V zásypu byly nalezeny zlomky keramiky. Místy se rýsovaly zbytky dřeva. Kostra byla nalezena v natažené poloze na zádech s horními končetinami podél těla (obr. 1). Orientace hrobu JZ-SV (azimut 222°). Na chodidlech nalezeny železné ostruhy se zbytky přezek a průvleček (1, 2, 3), železný nůž u pravého femuru (4), železná přezka pod pánví a nákončí a přezka (5) u pravé holenní kosti.

Nálezy: 1. Železná ostruha s bodcem. Ramena ukončena ploténkami s dvěma otvory pro nýty, s nimiž souvisí obdélníková ploténka s dvěma otvory, d. 130 mm. 2. Železná ostruha s bodcem. Ramena ukončena ploténkami s dvěma otvory, d. 130 mm. 3. Přezky a průvlečky k vázání ostruh. 4. Železný nůž s oboustranně odsazeným řapem a odloženou špičí. Dochoval, d. 115 mm. 5. Fragmenty železné přezky (obr. 2). Nálezy jednoznačně zařazují hrob do střední doby hradištní, s ohledem na ostruhu spíše do první poloviny 9. stol.

Vzhledem k tomu, že jedním z témat archeologické antropologie je studium vztahu lidského těla a artefaktu, byl tento nález využit pro experimentální ověření vztahu

chodidla, obuvi a ostruhy se zaměřením na rekonstrukci upínání. Na řešení úkolu se kromě archeologa (Josef Unger), antropologa (Tomáš Mořkovský), uměleckého kováře (Patrick Bárta) a odborníka na kožedělnou technologii (Václav Gřešák), podíleli i doktorandi v rámci doktorandského semináře v letním semestru roku 2010 (Zdeněk Tvrđý a Lukáš Šín).

Typologicky se jedná o ostruhy s ploténkami typu II Bořivoje Dostála, nebo typu A4 Alexandra Rutkaye, typu IVA Dariny Bialekové, či typu Mutěnice Zdeňka Klanici. Nad způsobem připínání ostruh k obuvi v 9. stol. se zamýšlela celá řada autorů. Blanka Vaclová předpokládala, že na ostruhy s řadou nýtů, které jsou kolmé k rameni ostruhy, býval řemínek upevněn v prodloužení ramene ostruhy. Ostruha pak seděla pod kotníkem a řemínky byly sepnuty na nártu. Marie Kostelníková se naproti tomu domnívala, že ostruha „...byla upevněna vysoko nad patou a držela na zúženém místě nohy nad kotníkem.“ Ostruhy mohly být připevněny k obuvi různým způsobem, někdy za pomoci řemínků připojených k ploténkám, ale někdy i pomocí poutek zachycených na vývalcích či zářezích.

Podle záměru, pro jaký směr řemínku jsou ploténky na konci ramen ostruhy uzpůsobeny, rozdělil Zdeněk Klanica ostruhy na tři skupiny. V druhé skupině jsou ostruhy s ploténkami, na nichž jsou nýty seřazeny v řadě kolmé k rameni, takže řemínky představovaly prodloužení ramene. Podle některých názorů mohly být ostruhy někdy spojeny přímo s obuví. Na pohřebišti z 10. stol. zkoumaném na hradisku Libice se našly ostruhy s nepatrnými zbytky hrubší vícevrstevné tkaniny, snad sloužící k upevnění ostruhy.

Inspirací pro experimentální ověření se stal nález ostruhy z hrobu 56 u mikulčické dvouapsidové rotundy, kde kolem ramene ostruhy byl ovínut řemínek související s upínáním (obr. 3). Dalším východiskem se stalo vyobrazení říšských ostruh uchovávaných v Norimberku a ještě v 18. stol. ztracených na cestě do Vídně, ale známých z mědirytiny z roku 1763 (obr. 4).

Experiment proběhl tak, že po konzervaci ostruhy s nákončím a průvlečkou Patrick Bárta zhotovil kovářskou technikou kopii ostruhy s příslušenstvím (přezka a průvlečka). Na základě důkladného studia obuvi Václav Gřešák zhotovil jednu botu a příslušné řemínky k ostruze. Botu přizpůsobil na svoje chodidlo Zdeněk Tvrdý. Po spojení řemínků s ploténkami ostruhy, které provedl Patrick Bárta tak, že na konec jednoho řemínku byla připojena přezka s průvlečkou a konec druhého řemínku byl ponechán volný (obr. 5, 6), byl hledán nejvhodnější způsob připnutí ostruhy přímo k botě. Jako nejvhodnější se ukázal způsob, kdy řemínky vedoucí z ploténky se nejdříve překříží na přední straně boty nad nártem, potom se překříží na spodní straně obuvi a nakonec sepnou na vnější straně boty (obr. 7). Ostruha dobře drží

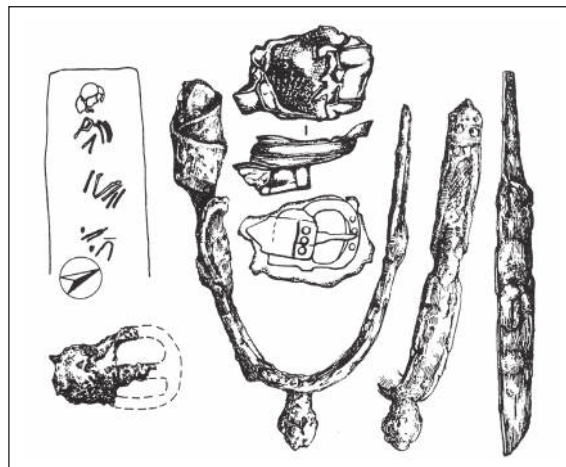
a přezka s průvlečkou na vnější straně nedře při jízdě koně (obr. 8). Přesto se jedná o způsob, který v dalším vývoji ostruh neměl pokračování a byl nahrazen jednodušším způsobem, kdy z konce ramen ostruhy vycházel jeden řemínek pod botu a druhý řemínek s přezkou na zapnutí nad nártem. Podle uzpůsobení plotének je zřejmé, že v 9. stol. oba způsoby se vyskytovaly současně.

Literatura

- Bialeková, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung), Slovenská archeológia 25, 103–160.
- Dostál, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- Klanica, Z. 1985: Mikulčice – Klášteřisko, Památky archeologické 76, 474–539.
- Klanica, Z. 1986: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Praha.
- Klanica, Z. 2006: Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl II. Brno.
- Koch, R. 1982: Stachelsporen des frühen und hohen Mittelalters, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 10, 63–83.
- Kostelníková, M. 1977: Nález zmineralizované lidské kůže na slovanské ostruze z Mikulčice, Archeologické rozhledy 29, 92–94.
- Poulik, J. 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích. Praha.
- Ruttkay, A. 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei, Slovenská archeológia 23, 119–216, 24, 245–395.
- Turek, R. 1981: LIVIBVZ METROPOLIS. Libice nad Cidlinou.
- Václav, B. 1972: Nejstarší horizont ostruh s ploténkami, Časopis Moravského muzea, vědy společenské 57, 175–184.

Summary

The discovery of the 9th century grave with horse – rider's spurs was an impulse for experimental verification of the manner the spur was fastened to the footwear. The type of fastening where the straps coming from the plates are first crossed on the front part of the shoe, than they are crossed on the bottom side of the footwear and finally they are strapped together on the outside of the shoe. The spur hold well in place and the buckle with the sleeve on the outside does not scrape the horse during the ride.

■ Obr. 3 Mikulčice, 6. kostel, nálezy z hrobu 56 (podle J. Poulika)

■ Obr. 4 Vyobrazení říšských ostruh uchovávaných v Norimberku známých z mědirytiny J. A. Delsenbacha z roku 1763 (podle R. Kocha)

■ Obr. 5 Rekonstrukce ostruhy s řemínky, přezkou a průvlečkou (foto J. Unger)

■ Obr. 8 Zdeněk Tvrdý s upnutou ostruhou na koni (foto J. Unger)

■ Obr. 6 Rekonstrukce způsobu připojení řemínku k ploténce (foto J. Unger)

■ Obr. 7 Rekonstrukce upnutí ostruhy k botě (foto J. Unger)